

روابط عمومی چگونه بوجود آمد؟

نوشته: دکتر رضا امینی

هیچ چیز بقدر معرفت و وقوف به سوابق يك سازمان و یا يك پدیده اجتماعی انسان را به ماهیت آن سازمان یا پدیده اجتماعی واقف نمیسازد. علم و اطلاع برگزیده يك امر به فهم و درك وضع کنونی آن امر کمک شایان میکند. یکی از دانشمندان میگوید: «راهی بردن به ماهیت يك سازمان زنده اجتماعی این است که به بینیم آن سازمان چگونه بوجود آمد و چگونه نشو و نما پیدا کرد و چگونه بمرحله رشد و کمال رسید.» بنابراین نظر ما این است که طی دوسه مقاله سوابق و تاریخچه روابط عمومی را، بنحوی که به فهم و درك ماهیت و وظایف کنونی آن کمک کند، برای خوانندگان خود شرح دهیم.

بسیاری از مردم تصور میکنند که روابط عمومی سابقه و گذشته‌ای ندارد و ناگهان طی این چند دهه اخیر پا بر عرصه گذاشته است، لیکن حقیقت این است که روابط عمومی نیز مانند هر حرفه دیگر تاریخچه‌ای دارد و نشو و نماي آن يك مسیر منطقی را تعقیب کرده است.

روابط عمومی از قدیمترین ایام وجود داشته زیرا همیشه در جهان يك عده رهبر و پیشوا بوده و يك عده از مردم هم از آنها دنباله روی کرده‌اند. قدرت رهبران و پیشوایان اولیه قدرت مذهبی بوده و بنام مذهب اتباع و پیروان خود را وادار بمتابعت و اطاعت

مینمودند. در این دوره عقیده و نظر فرد واجد اهمیت نبوده بلکه آداب و رسوم قبیله وایل و عشیره اهمیت و اعتبار داشته است. معهذا در این دوره نیز پیشوایان اجتماع کوشا بودند که با پیروان و اتباع خود روابط حسنه داشته باشند.

روابط عمومی از همان موقع که جوامع بشری پدید آمده بر روی سه رکن عظیم استوار بوده است. این سه رکن عبارتند از: مردم را مطلع و با خبر کردن، آنها را متقاعد و مطمئن ساختن و بالاخره تشریک مساعی و همکاری آنها را جلب کردن.

بدیهی است راه و روش و وسیله انجام این سه مقصود با تغییر جوامع همواره تغییر یافته است. در جوامع مرقی امروز طریق و وسیله نشر اخبار و اطلاعات و ایده‌ها روزنامه و مجله و فیلم و رادیو و تلویزیون و غیره میباشد.

مردم را بحساب آوردن و اخبار و اطلاعات و افکار تازه را صحیح و دقیق در اختیار آنها گذاشتن لازمه يك جامعه آزاد و دموکراتیک است. جلب عقیده و اطمینان مردم نیز سروکار با روانشناسی فردی و اجتماعی دارد، یعنی پایه این کار بر وقوف و اطلاع کامل بر طرز تفکر و روحیه فردی و روحیه اجتماعی افراد در هر جامعه استوار میباشد. اما تامین اتحاد و تشریک مساعی و همکاری مردم برای مقصود و هدفی که در نظر است در هر اجتماعی مشکلترین و پیچیده‌ترین قسمت کار میباشد. و در هر اجتماعی برای این منظور باید راه و روش و وسیله‌ای که مقتضی و متناسب آن اجتماع باشد اختیار گردد. یعنی راه و روشی که برای يك اجتماع مفید و موثر واقع میشود ممکن است برای اجتماع دیگر بعلا اختلاف فرهنگ و طرز تفکر فردی و اجتماعی ثمربخش واقع نگردد.

ارتباط اولیه با مردم ابتدا بوسیله علائم و اشارات مخصوص بود. بعد حرف و بیان و سپس خط و کتابت وسیله ارتباط قرا گرفت. پس از آن اسباب و ادوات ماشینی اختراع شد و ادوات ماشینی وسیله ابلاغ و نشر

فکر و ایده و معنی قرار گرفت و در هر جا و هر زمان که این وسایل مختلف فراهم گردید همان وسایل برای بیان عقیده خود و قالب گیری عقیده دیگران نیز مورد استفاده واقع شد.

در جوامع ابتدائی فرمانروایان اجتماع بوسیله زور و ارباب و تهدید و اقناع زیر دستان خود را تحت انقیاد و اطاعت نگاه میداشتند و وقتی که این وسایل موثر نمیافتاد به سحر و جادو متوسل میشدند و بمدد جادو برای خود قدرت مافوق طبیعت ادعا میکردند. در واقع سحر و جادو هم برای رام کردن طبیعت و هم برای رام کردن افراد جامعه بکار میرفت.

کوشش فرمانروایان در جوامع اولیه برای تسخیر و نفوذ در اذهان مردم بر این مایه بوده که فرد دارای منزلت و شخصیت نبوده و هرگز بطور انفرادی در مقابل اعمال فرمانروایان قدرت ابراز وجود نداشتند، بلکه هر فردی خود را جزئی از ایل و عشیره و یا جامعه خود می پنداشت و وجود خود را قائم به وجود جماعت و یا قبیله خود میدانست.

با پیدایش خط و کتابت و آغاز تاریخ مکتوب و مدرن طریقه اقناع تغییر یافت و افکار عمومی تا حدودی در حیات ملی نقش موثری بعهده گرفت. حکومت های مطلقه سومر و آشور و بابل که همه حکومت های مطلقه بودند گاهی برای جلب افکار عمومی اقداماتی بعمل می آوردند. کتیبه ها و آثار هنری که از ادوار باستان باقیمانده و بدست ما رسیده همه برای روشن ساختن افکار عمومی بوجود آمده است. شیوه کار در آن زمانها این بوده که پادشاهان شرح فتوحات و جهانگشائی های خود را به رسوم معمول زمان باطالع عموم برسانند و باین ترتیب در اذهان و قلوب مردم رخنه و نفوذ کنند.

اما در دوران باستان هیچ يك از حکومتها بقدر شاهنشاهی هخامنشی با اهمیت روابط عمومی واقف نبوده و این کار را با مهارت و هنرمندی انجام ندادند. کوروش کبیر و داریوش کبیر کتیبه های ارزنده ای از کارهای نیک خود را روی صخره های کوه های بلند نقش کردند تا مردم ممالک تابعه خود را از کارها و نیت خود آگاه سازند و حسن تفاهم آنها را جلب نمایند.

کوروش و داریوش بخلاف فرمانروایان سومری و آشور و بابل و مصر با کلیه زیردستان و مردم ملل تابعه خود با عدل و داد و مهر و شفقت رفتار میکردند و همواره مروج عدل و انصاف بودند. داریوش دریکی از کتیبه های خود در این باره چنین مینویسد: « من با عدل و داد سلطنت کردم. نه بنده ای را آزردم و نه مردم ضعیف را » شك نیست که چنین رفتار جوانمردانه در میان فرمانروایان آن زمان در نقاط دیگر جهان معمول و متداول نبوده است و شاهنشاهان هخامنشی با این کتیبه ها که وسیله موثر روابط عمومی در آن زمان بوده خواسته اند رسم نوین مملکتداری را باطلاع همگان برسانند و حمایت مردم را جلب نمایند. فراعنه مصر و شاهان بابل برای جلب اطاعت و انقیاد مردم به حکومت خود جنبه الهی میدادند و دعوی

خدائی میکردند و این ادعا نشانه کوشش آنها برای استقرار روابط بهتر با مردم بوده است. کهنه مصر باستان از کارشناسان زبردست روابط عمومی بودند و در شیوه اقناع مردم مهارت تام و تمام داشتند. معهذرا از دوران آنها اشعار و اییات پراکنده ای از مردم عادی باقی مانده که در آن از دست عمال دولت شکوه ها کرده اند و این امر نشان میدهد که هم مردم و هم فرمانروایان به لزوم روابط عمومی تا حدی آشنا بوده اند.

قسمت عمده آثار هنری و ادبی که از مصر باستان باقی مانده همه باین منظور بوده که اهمیت و عظمت شاهان و کهنه و اشراف و دبیران و رهبران دیگر مصر را در اذهان و قلوب مردم مصر رخنه و نفوذ دهند. این منظور با برپا ساختن مجسمه ها و ساختن معابد و اهرام و ستونهای سنگی و ساختن سرودها صورت می گرفته است.

اسکندر دعوی خدائی فراعنه مصر و شاهان مشرق زمین را اقتباس کرد و با خود به یونان برد. او اولین فرمانروای غربی بود که دعوی خدائی کرد. بعدا سزار های رم نیز این شیوه را اقتباس کردند و مدعی شدند که قدرت سیاسی آنها مورد تایید خدایان نیز میباشد.

« ادوارد برنیز » مولف کتاب « روابط عمومی » در باره پیشوایان اسرائیل چنین می نویسد: « ... پیشوایان قوم اسرائیل بنام خداوند با مردم تماس میگرفتند. کلمه خواه مکتوب و خواه غیر مکتوب اولین وسیله آنها برای ایجاد افکار عمومی بود. همانطور که در انجیل دیده میشود کلمه اعتبار پیدا کرد و اعتبار آن تا امروز محفوظ مانده است. رهبران اسرائیل در ارتباط با مردم و مردم داری دارای مهارت فوق العاده بودند و همواره جلوی معابد و محل بازار به تشویق و ترغیب مردم می پرداختند و با بیان نافذ خود آنها را به تقوی و فضیلت و پرهیزکاری و جلب عنایت و رحمت الهی هدایت و راهنمایی میکردند. پیامبران اسرائیل علاوه بر نفوذ مذهبی نفوذ سیاسی نیز در مردم داشتند و در موقع تجاوز خارجی و یا تبعید دسته جمعی مردم را به مقاومت و پایداری تشویق میکردند. در دوران حیات ارمیای نبی نه فقط بوسیله نطق و بیان افکار عمومی هدایت میشد بلکه نوشته هائی نیز در میان مردم انتشار می یافت و آنها را بسوی مقصدی که مورد نظر بود راهنمایی میکرد. »

با پیشرفت تمدن یونان تمایل شدیدی برای تفکیک امور مذهبی از غیر مذهبی پیدا شد و تمایلات فردی مورد توجه واقع شد. در این دوره بود که فرد احساس شخصیت در خویشتن کرد و عقیده و فکر و نظر مردم در زندگی اجتماعی عامل مهمی بشمار آمد و روابط وسیعتری بین مردم با مردم و جمعیت ها با جمعیت ها و رهبران با زیر دستان برقرار گردید و این ارتباط بصورت دوجانبه درآمد.

بازیهای المپیک و جشن های ملی یونان موجب توسعه تبادل عقاید بین افراد و پیدایش يك روحیه ملی و وحدت ملی گردید. ایجاد تعاون و همکاری و وحدت و

یگانگی بین مردم یونان در مقابل خارجیها هدف و مقصود عمده تبلیغات ملی قرار گرفت. ایلید و اودیسه مبین این روحیه ملی میباشند. مواظظ و سخنان سولون حکیم نیز در ایجاد وحدت و یگانگی بین مردم نقش مهمی ایفا نمود. نمایشنامه های اریستوخان هم همین هدف و مقصود را داشت. رواج اقتصاد پولی و توسعه داد و ستد موجب پیشرفت این هدف شد. تجارت آزاد موجب رقابت آزاد گردید و همین امر لزوم مبادله افکار و عقاید را ایجاب میکرد.

در آتن محل بازار و داد و ستد عمومی مناسبترین محل برای تعاطی افکار بود، وقتی که مردم برای داد و ستد و یا انجام امور اجتماعی در بازار مجتمع میشدند نطق و خطابه وسیله تاثیر و نفوذ در افکار عمومی میگردد. شعرای یونانی نیز در آن دوران از عمال تبلیغات بودند و با اشعار خود بایجاد روحیه و شجاعت ملی میپرداختند. در جنگ ایران و یونان اوریبید و اسخیلوس در برانگیختن نفرت و دشمنی یونانیها علیه ایرانیها نقش مهمی ایفا کردند.

سازمان شهر - دولت یونان خود نشانه آن بود که موضوع افکار عمومی اهمیت روز افزون پیدا کرده است با چنین سازمان رهبران یونان بیش از پیش به اهمیت و ضرورت حسن روابط با مردم توجه پیدا کردند و همواره سعی مینمودند، بخلاف فرمانروایان شرق افکار و خواسته های عمومی را مورد رعایت قرار دهند. یونانیها روحیه اجتماعی قوی داشتند و هر هنری که ابداع میکردند آن هنر را برای پیش بردن يك مقصود سیاسی و یا اجتماعی بکار میبردند. مثلاً «پریکلز» و «دموستن» نطق و خطابه را برای تشویق مردم بمقاومت در مقابل تجاوز خارجی بکار میبردند و سقراط بحث و گفتگوی فلسفی را برای تعلیم زندگی خوب که مبتنی بر علم باشد اختیار کرده بود. «اسخیلوس»، «سوفوکل» و «اوریبید» نمایشنامه و «توکیدیوس» و «هرودوت» تاریخ را وسیله پیش بردن مقاصد سیاسی و اجتماعی خود قرار داده بودند. پیکر تراشی و نقاشی نیز بعنوان وسیله نفوذ در افکار عمومی بکار میرفت و با برپاداشتن طاق نصرت سعی میشد که خاطره فتوحات را در خاطرها زنده نگاهدارند. بنابراین همه این کارها در یونان قدیم بعنوان وسیله اقناع افکار عمومی مورد استفاده واقع میشد.

رومیها نیز به افکار و روابط عمومی توجه داشتند و عبارات و اصطلاحاتی که از آنها باقیمانده از قبیل «صدای مردم»، «شایعات» و «امور عامه و اجتماع» نشان میدهد که آنها بموضوع افکار و روابط عمومی کاملاً وارد بودند.

در رم نیز مانند یونان نطق و سخنوری بعنوان وسیله تغییر در رفتار و رویه مردم بکار میرفت. مسائل و معضلات بزرگ بوسیله نطق های پرشور و مستدل در های بزرگ و معروفی که از «سیسرون» ناطق زبردست مجلس سنا، با فضا، باز حل، فصل میگردد. نطق رم تا امروز باقیمانده این موضوع را تایید میکند. «کونیتوس» براد سیسرون رساله ای در باره تبلیغ

نوشته و این خود میرساند که نطق و سخنوری در رم قدیم دارای چه پایه و منزلتی بوده است.

تاریخ نویسی نیز در رم یکی از وسایل روابط عمومی بود. یادداشتهای تاریخی ژول سزار در باره فتوحات خود در «گل» بیشتر برای تامین مقاصد سیاسی او از راه نفوذ در افکار عمومی بود. يك سلسله تاریخ هائی که در رم نوشته شد برای تجلیل از رم و معرفی آن بعنوان «عروس جهان» بود. علاوه بر تاریخ نویسی، نقاشی و احداث معابد و مجسمه ها نیز برای تجلیل از امپراتوری رم بکار میرفت. منظور «ویرژیل» از نوشتن اثر معروف خود بنام Aeneid برای تجلیل از مقام شامخ «اگوستوس» امپراتور رم و رسالت تاریخی رم در حکومت بر جهان بود.

علاوه بر نطق و خطابه و هنر و ادبیات که در رم سابقه طولانی داشتند، رومیها نشریه هائی نیز بمنظور روابط عمومی بکار میبردند و حتی يك وسیله جدید برای روابط عمومی بنام روزنامه یومیه بوجود آوردند. قرنهای پیش از آنکه صنعت چاپ اختراع شود رومیها جزوه هائی که بادت نوشته شده بود بین مردم توزیع میکردند. ژول سزار علاوه بر انتشار جزوه ها به اهمیت خبر در افکار عمومی نیز کاملاً پی برده بود. در زمان او روزنامه یومیهای بنام Acta Diurna که میشود آنرا «وقایع روزانه» ترجمه کرد در رم منتشر شد که تا چهار صد سال یعنی تا قرن چهارم میلادی در انتشار بود. در این روزنامه تصویب نامه های دولتی و اخبار مربوط باشخاص وزاد و ولدها و عروسی و ازدواجها و همچنین شرح آتش سوزیها و تگرگ و طوفانها انتشار می یافت.

این تحولات خیلی بطی و کند و در مدت چندین قرن صورت گرفت. صدها هزار سال طول کشید تا تمدنهای مصر و بابل بوجود آمد و بین تمدن مصر قدیم و رم دوران ژول سزار نیز چهار هزار سال فاصله بود. هنگامی که رم در اوج قدرت سیاسی و نظامی خود بود مسیحیت از فلسطین بوجود آمد. تعالیم مسیح بوسیله حواریون وی در اقصی نقاط امپراتوری رم شایع شد و پس از آنکه کلیسای مسیحیت بوجود آمد اساقفه کلیسا و بالاتر از همه آباء کلیسا از قبیل «ترتولیان» و «اگوستین مقدس» و «جروم مقدس» شیوه جدید و بسیار قوی و موثری در بلاغت و سخنرانی برای دعوت مردم به دین جدید و یا تقویت مبانی ایمان پیروان مسیحیت بکار بردند.

با سقوط امپراتوری رم و استیلای قبایل ژرمن به اروپای باختری مبادله آزادانه افکار و عقاید برای چندین قرن از بین رفت. ولی نهضت رنسانس و اصلاحات مذهبی (رفورماسیون) سنن دموکراتیک یونان و آداب و رسوم جمهوریت رم را برای دنیای باختر احیا نمود و بار دیگر بیان عقیده و افکار آزاد شد و از اینرو افکار عمومی و روابط عمومی مورد توجه واقع گردید. پیشرفت انقلابی علوم نیز این جریان را سخت تحت تاثیر خود قرار داد. در آینده تحولات روابط عمومی در دنیای جدید مورد بحث قرار خواهد گرفت.